VASILE ALECSANDRI ŞI LIMBA LITERARĂ

DE

G. ISTRATE

Sînt puţini scriitorii care au contribuit, într-o măsură mai mare decît Alecsandri, la ridicarea poporului lor, care au stat în centrul preocupărilor majore ale acestuia, vreme de cincizeci de ani, şi au împins, în permanenţă, carul progresului pe un drum inexistent pînă la dînşii, creat în întregime de ei.

Unii istorici literari, ca şi unii critici, fac abstracţie de epoca în care a scris Alecsandri şi-l compară, în afară de timp, cu scriitorii mari care i-au urmat. Este un procedeu nepotrivit şi, fără îndoială, dezavantajos pentru scriitor. Poetul nu rezistă, din acest punct de vedere, nu numai unei comparaţii cu Eminescu dar nici uneia cu Coşbuc, cu Octavian Goga, cu Tudor Arghezi ori cu Lucian Blaga. Încadrat în epocă, însă, judecat sub aspectul aportului său pe toate planurile, se poate afirma fără exagerare că el îi depăşeşte pe toţi urmaşii săi, în sensul că niciunul n-a făcut atîta, la vremea lui, cît a realizat Alecsandri. De pe această poziţie trebuie interpretate şi strofele cunoscute din *Epigonii* lui Eminescu.

Opera lui Alecsandri a îndeplinit o funcţie deosebit de importantă în epoca în care a fost scrisă şi nu poate fi înţeleasă la justa ei valoare decît în măsura în care o raportăm la vremea în care a apărut şi ţinem seama de obiectivele pe care le-a avut în faţă scriitorul.

Cei care diminuează importanţa operei lui uită că marii clasici, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, n-au apărut decît ca o continuare a activităţii literare, culturale, sociale şi patriotice a lui Alecsandri. Aşa cum Dunărea nu poate fi concepută făcînd abstracţie de ceea ce este ea pînă la intrarea pe pămîntul românesc, tot aşa literatura noastră naţională, ca şi istoria culturală modernă, ne apar de-a dreptul mutilate fără Alecsandri. Mai mult decît atît. El este izvorul

însuși. Pînă la 1839, cînd își începe activitatea scriitorul nostru, lucrările originale lipseau aproape cu desăvîrșire ; cu foarte puține excepții, nu aveam decît orientări unilaterale, improvizații și, mai ales, multe imitații după modele străine. Și dacă în poezie exista totuși, un început promițător prin Eliade, Cîrlova și, mai ales, prin Grigore Alexandrescu, în teatru și în proza propriu-zisă, putem spune că Alecsandri n-a cunoscut nici un fel de înaintaș în afară de creația populară. Filonul de aur al limbii și literaturii române se putea compara cu acele ape de munte, cum sînt unii afluenți ai Bistriței ori ai Moldovei, care își arată numai din cînd în cînd strălucirea argintului lor ochiului călătorului ori luminii soarelui. Asemenea ape sînt Sabasa ori Suha și cu ele poate fi asemănat, cel puțin pînă la un punct, scriitorul ardelean I. Budai-Deleanu, primul autor de lucrări literare create sub impresia profundă a geniului folcloric românesc și a limbii noastre populare. Întocmai ca apele pomenite, autorul *Țiganiadei* s-a arătat lumii, pe la începutul secolului trecut, și a dispărut, o bună bucată de vreme, ca și cum ar fi intrat în pămînt. Opera lui avea să fie cunoscută abia în anul 1877, după publicarea ei în revista „Buciumul român" din Iași.

Alecsandri a fost mai norocos. „Apele" stîrnite de dînsul n-au mai fost silite să-și taie drum pe sub pămînt, de unde ne-ar fi putut trimite doar ușoare ecouri îndepărtate, ci și-au format o albie statornică și au început să strălucească, cu o lumină mereu mai mare, soarelui viitorului, constituindu-se în ax principal de energie creatoare și un punct de plecare pentru limba română literară modernă.

Este greu de stabilit o ierarhie în rîndul meritelor numeroase pe care și le-a cîștigat Alecsandri în multipla și îndelungata sa activitate. El a creat și în versuri și în proză. Este unul dintre ctitorii necontestați ai teatrului românesc. A cîntat frumusețile patriei și vitejia ostașilor noștri, popularizîndu-le, a pus umărul la realizarea unirii din 1859 și la crearea independenței statului în 1877, a descoperit, a colectat și a difuzat, atît în țară cît și în străinătate, poezia populară [1], orientînd întreaga literatură pe o cale nouă, a contribuit mai mult decît toți contemporanii săi la crearea limbii noastre literare, a fost unul dintre făuritorii României moderne. Prin opera sa, ca și prin activitatea politică, ne-a făcut cunoscuți peste hotare și a contribuit la consolidarea legăturilor dintre frați (moldoveni, munteni, ardeleni). El este cel dintîi poet național, în sensul complet pe care trebuie să i-l dăm acestui termen.

Cuvintele pe care Alecsandri le folosea la caracterizarea operei lui C. Negruzzi i se potrivesc lui însuși, fără nici o deosebire :

„Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, trebuie a cunoaște bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbii în care a fost

[1] La un moment dat a alcătuit chiar o gramatică în vederea cunoașterii de către străini a limbii noastre (V. Mircesco, *Grammaire de la langue roumaine*, Paris, 1863, XXIV + 179 pagini). Cf. I. Șiadbei, *Alecsandri gramatic*, în „Limbă și literatură", II, 1956, p. 313—318.

el îndemnat a scrie şi dificultăţile de tot soiul, prin care geniul său şi-a făcut drum, pentru ca să iasă la lumină"[2]. Şi ceva mai departe el exprimă, în mod şi mai hotărît, ideea care îl stăpîneşte :

„A sosi pe lume într-o ţară liberă şi civilizată, este o mare favoare a soartei ; a găsi în acea ţară o limbă cultă şi avută, pentru a-şi exprima ideile şi simţirile, este un avantaj imens pentru acei chemaţi a culege lauri pe cîmpul înflorit al literaturii. Un geniu muzical are facilitatea de a produce efecte admirabile de armonie, atunci cînd el posedă instrumente perfecţionate ; un cultivator harnic şi priceput are posibilitatea de a produce mănoase recolte pe locuri deschise, ce au fost nu demult acoperite cu păduri spinoase ; însă dacă meritele acelui muzic şi ale acelui cultivator sînt demne de laudă, nu se cuvine oare cunună de lauri acelui care a inventat şi perfecţionat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de recunoştinţă curajosului pionier care a abătut pădurile sălbatice şi a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului ?"[3].

Epoca în care a trăit Alecsandri nu era una obişnuită. Ea se caracteriza prin *mituirea*, pe faţă, a funcţionarilor de toate categoriile, prin *schingiuirea* ţăranilor şi a ţiganilor[4] de pe moşii, prin organizarea, pe scară naţională, a descompunerii morale prin beţie, a intentării de procese împotriva răzeşilor moldoveni, a acelei pături ţărăneşti care a jucat un rol atît de mare în istoria patriei noastre şi, în special, în păstrarea independenţei Moldovei.

Era epoca peste care „fanariotismul suflase o ceaţă bizară"[5] şi impusese *ciocoismul*, acea plagă care avea proprietatea de-a transmite, celui stăpînit de ea, secretul de-a fi „mare cu cei mici şi mic cu cei mari" şi care „primea, zîmbind, insulte cît de grave şi chiar palme, fără a simţi nevoie de vreo satisfacere"[6], numai din dorinţa de parvenire.

Era vremea în care „o mare parte din ideile, simţirile şi principiile moderne, care au prins rădăcină adîncă în societatea noastră, erau litere moarte, ba chiar lipseau şi cuvintele din limbă pentru exprimarea lor"[7], iar „românismul avea un înţeles insultător pentru tagma evgheniştă, căci o apropia de clasa locuitorilor de la ţară : *român e ţăranul, eu sînt boier moldovean*".

A fost şi el, ca Negruzzi, „luminat de razele soarelui occidental" în acea „societate semi-orientală în care se găsea"[8] şi în care se „stăvilea zborul gîndirii"[9] prin ordine venite din afara hotarelor ţării, într-o vreme în care, tot după expresia lui, „literele latine erau tot aşa de

---

[2] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 573.
[3] *Ibid.*, p. 574.
[4] *Ibid.*, p. 580.
[5] *Ibid.*, p. 588.
[6] *Ibid.*, p. 589.
[7] *Ibid.*, p. 591.
[8] *Ibid.*, p. 574.
[9] *Ibid.*, p. 575.

cunoscute în neamul latin al Românilor, ca și hieroglifele egiptene sau ca semnele alfabetului chinez" [10].

Era vremea în care „se pierdea în umbră, în părăsire, în ignoranță poporul!... poporul șerbit boierescului, poporul pe capul căruia toți erau stăpîni, toți: vătavi, arendași, proprietari, slujitori, cenușeri, țîrcovnici, revizori, sameși, ispravnici, judecători, directori, miniștri, Domn, Sultan și Împărat!... poporul supus la beilicuri, supus la biruri, supus la dare de flăcăi la oaste, supus la bătaie cu biciul, supus la supliciul fumului prin temnițe, expus la toate capriciile crude ale soartei, la toate mizeriile morale și fizice, plecat la toți, fie indigeni sau străini, sărăcit, înjosit, cuprins de groază din copilărie pînă la moarte, și neapărat de lege nici măcar în contra crimelor" [11].

Era vremea în care Alecsandri descria, în culori sumbre, viața oamenilor din orașul Iași, al acestui oraș care era, totuși, capitala Moldovei de atunci:

„Iașii seamănă foarte mult cu un boier îmbrăcat în haine scumpe și încungiurat de țigani cu stremțe. Centrul său așezat pe zarea unui deal, este compus din case mari și frumoase în care domnește luxul, cînd dimpotrivă mahalalele lui împrăștiete pe coastele acelui deal, sînt acoperite mai mult de bordeie acoperite cu stuh, unde zace sărăcia. Capul poartă coroană și picioarele sînt goale!" [12].

Locuitorii orașelor de atunci i se păreau pierduți, scriitorului, pentru cauza mare a poporului nostru, dar el începea să întrevadă de unde poate veni ajutorul:

„Românii... se fac turci cu turcii, francezi cu francezii, englezi cu englezii..." [13].

Că nu era vorba de o atitudine întîmplătoare ci, dimpotrivă, problema preocupa în mod foarte serios pe cărturarii vremii, rezultă și din mărturiile unor contemporani ai lui Alecsandri, cum ar fi Negruzzi, care, într-o scrisoare către Gheorghe Asachi, datată 21 iulie 1838, se exprima în felul următor:

„Trebui să știi, domnul meu, că noi sîntem de o fire foarte deșantată: *ne place a maimuți pe streini și a ne defaima pe sine.* Așadar, am fost pe rînd turcomani, grecomani, sau domnul știe ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, sîntem francezomani; poate curînd vom trece și Manha [14] în vreun balon aerostatic, și atunci ne vei vedea anglomani" [15].

După cum spuneam, însă, ceva mai sus, Alecsandri, ca de altfel și ceilalți contemporani ai săi influențați de ideile „Daciei literare", nu pierde încrederea în forțele poporului său și, dimpotrivă, subliniază importanța pe care trebuie să o aibă în viitor masele anonime:

---

[10] *Opere complete*, III, *Proză*, *1876*, p. 577.
[11] *Ibid.*, p. 577—578.
[12] *Ibid.*, p. 110.
[13] *Ibid.*, p. 105.
[14] Canalul Mînecii.
[15] *Păcatele tinerețelor*, București, 1959, p. 262.

„Această observare m-ar despera asupra caracterului nostru, dacă n-aş şti că ea se atinge numai de o mică parte a societăţii româneşti ; căci ţăranii, carii, slavă Domnului ! alcătuiesc cel mai mare număr, nu şi-au părăsit niciodată obiceiurile, nici limba, nici portul deşi tristele întîmplări ce au trecut peste ţară au apăsat mai mult asupra lor" [16].

Scriitorul îşi exprima îngrijorarea nu numai faţă de starea în care se găsea limba naţională, ci şi, mai ales, faţă de sprijinul pe care îl acorda statul în vederea emancipării ei :

„Limba păstrată cu sfinţenie de strămoşii noştri şi de popor, devenise un *tutti frutti*, împestriţat cu vorbe greceşti, turceşti, ruseşti şi franţuzeşti" [17].

Era vremea în care „Asachi se încercase a funda o tipografie şi un jurnal : Albina românească ; însă acea tipografie zăcea în nelucrare, din cauza lipsei de materie şi biata *Albină* era condamnată a culege miere numai din florile grădinii domneşti. Îi era oprit de a deştepta *opinia publică*, care pe la 1840 se prezenta în ochii guvernului sub forma unui monstru ameninţător ; dar îi era permis şi chiar impus a relata numai ceremoniile de la Curte..." [18].

Scriitorul şi-a dat seama, în urma acestor triste constatări, că totul trebuie orientat spre realităţile populare, spre limba şi literatura poporului, singurele în stare să înlăture răul şi să creeze condiţiile necesare atît pentru fundamentarea unei literaturi cu adevărat naţionale cît şi pentru o limbă literară unitară.

Poezia populară, pe care el cel dintîi a pus-o în lumină, era culeasă din regiunile de munte ale Moldovei, din zona estică a Carpaţilor şi Subcarpaţilor răsăriteni, de acolo unde moldovenii se găseau în contact permanent atît cu ardelenii, cît şi cu muntenii. Aşa se explică numeroasele cuvinte nemoldoveneşti [19], cele mai multe de proveniență ardelenească, întîlnite în această poezie prin ajutorul căreia scriitorul n-a contribuit numai la „românirea" limbii noastre literare, la scoaterea ei de sub influenţa „babiloniei lingvistice" de care era ameninţată, ci şi la procesul de unificare al acestei limbi iniţiat, după cum se ştie, în paginile vestitei reviste ieşene „Dacia literară" (1840).

Nouă, celor de astăzi, ni se pare că limba literară pe care o vorbim a fost aceeaşi de la început, că ea n-a constituit o greutate pentru scriitorii de acum o sută şi ceva de ani. Adevărul este, însă, cu totul altul. Pînă în preajma anilor 1840—1848 exista o limbă neformată încă, fără norme acceptate de toată lumea, pe de o parte, plină de grecisme şi turcisme, iar pe de altă parte, supusă unei adevărate invazii neolo-

---

[16] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 105.
[17] *Ibidem*, p. 592.
[18] *Ibid.*, p. 595.
[19] Cum sînt următoarele : *birău* „primar" (p. 47, 48) ; *Birgău* (p. 365) ; *Braşeu* (p. 53) ; *cătană* „soldat" (p. 294—296) ; *făgădar* „crîşmar" (p. 41, 42) ; *muiere* (p. 122, 158, 243) ; *muieruşcă* (p. 53) ; *stavă* (p. 314) ; *stăvar* (p. 314) etc. Toate trimiterile se fac la volumul de *Poezii populare*, Bucureşti, 1866.

gice. Această stare de lucruri este reflectată, cum nu se poate mai bine, în cea dintîi încercare dramatică a lui Alecsandri, în *Iorgu de la Sadagura*, care a fost scrisă în anul 1844. Boierimea veche, ruginită în idei de mult depășite și într-un conservatorism exagerat, se încăpățînează în folosirea unor elemente turcești și, mai ales, grecești, cum ar fi: *alcademie, alerim, arhon, clironom, carnacsî, iarfastîc, helbet, işala, kefali, kir, melanholie, vadea* etc., ori a utilizării, pe scară largă, a unor sufixe de origine greacă (*compromelarisi*[20], *declinarisi, ecrazarisi, educarisi, flatarisi, închietarisi, ofensarisi, reflectarisi, refuzarisi, siuportarisi, suvenarisi* „aminti"; *cornoratos, diavolos, filozofos, ispravnicos, Ghingos* „Gîngu", nume propriu, *patriotismos* etc.). Tineretul epocii recurge, tot mai des, la limba franceză, după cum întîlnim și reprezentanți ai limbii germane. Ca o ultimă trăsătură care pledează în sensul „babiloniei lingvistice", din epocă, trebuie subliniate numeroasele cuvinte stîlcite, în vorbirea străinilor care nu ne cunosc, decît în mod cu totul aproximativ, limba țării. Exagerările puriste nu întraseră, încă, în acea vreme, în atenția lui Alecsandri.

Scriitorul a știut să înlăture, cu pricepere, ceea ce începea să aparțină trecutului și să promoveze noul. Cu toate că nu se poate vorbi, în opera sa, de o diferențiere categorică, în funcție de conținutul fiecărei bucăți, observăm, totuși, cum în *Doine* predomină cuvintele populare; grecismele și turcismele ne întîmpină în unele piese de teatru, în care autorul vizează boierimea ruginită și conservatoare; în *Buchetiera de la Florența*, ca și în cutare fragment din *Călătorie în Africa*, de altfel, întîlnim numeroase italienisme[21], iar elementele de origine franceză apar, mai ales, în notele de călătorie, acolo unde ne vorbește scriitorul însuși; în *Legende* și, în general, în literatura de inspirație istorică, găsim arhaisme iar latinismelor li s-a făcut loc în *Rusaliile* și în *Dicționar grotesc*, acolo, adică, unde scriitorul a fost pus în situația de a lua atitudine împotriva unor elemente care nu-și găseau justificare în limba literară modernă[22].

---

[20] Ion Diaconescu nu are dreptate cînd consideră aceste derivate ca fiind introduse, în limba noastră, sub impresia limbii franceze (v. „Analele Universității C. I. Parhon", vol. 18, 1960, p. 359). Franțuzești, mai bine zis latino-romanice, sînt numai cuvintele de bază (*compromite, declina, educa* etc.), sufixul este specific grecesc după cum știe toată lumea. Derivatele acestea, care pleacă de la un neologism recent și de la un sufix „vechi", sînt printre puținele elemente de limbă care ne ajută să „localizăm" întocmai cum, mai tîrziu, ne ajută, la același lucru, anumite neologisme stîlcite din comediile lui Caragiale.

[21] Cîteva extrase din volumul de *Proză* de la 1876: *barcarolă* (320), *cantatriță* (96, 404), *ducă „duce"* (subst.; 319, 321), *excelență* (324), *gondolă* (319, 320), *locantă* (313, 314, 324, 341, 364, 366, 375, 395, 396, 402, 404, 427), *locantier* (314), *madonă* (319), *mandolină* (319, 320), *padre* (316, 317), *razzia* „razie" (399), *Santa Maria* (317), *sinior* (313, 314, 315, 316, 317, 324), *tarantelă* (napolitană!) (354), *veturin* (91, 313), iluminat *a giorno* (410), *sotto voce* (345).

[22] Pentru eventuale amănunte să se vadă articolul lui C. Dimitriu, *Aspecte ale vocabularului în teatrul lui Alecsandri*, publicat în „Iașul literar", iulie 1965, p. 76—80.

Într-un fel sau altul, Alecsandri foloseşte, aşa cum am văzut, elemente de limbă din toate straturile. Pe unele dintre ele le întrebuinţează numai în funcţie stilistică, numai cu scopul de a ridiculiza pe cei care nu ştiu să le evite, din vorbirea lor, pe altele îşi fundamentează însuşi procesul său de creaţie. În orice caz, el era conştient că limba trebuie să apară diferenţiată, în funcţie de diferenţierea care există în societate, şi, de cele mai multe ori, procedează în consecinţă. În acest sens trebuie înţeleasă următoarea afirmaţie a scriitorului : „Limba întrebuinţată pînă acum de traducătorii dramelor franceze şi germane este o macaronadă ridicolă şi indigestă, care displace auzului şi nimiceşte interesul pieselor, fie cît de bine jucate. Toate personajele vorbesc acelaşi jargon bursuflat : marchizul ca ciubotarul, prinţesa ca spălătoriţa, cardinalul ca vizitiul, împăratul ca bucătarul..." [23]. El cere, cu alte cuvinte „o limbă conformă cu caracterul fiecărui personaj, precum şi cu naţionalitatea lui şi cu timpul în care trăieşte" [24].

Este cu totul caracteristic, din acest punct de vedere, modul în care Alecsandri a ştiut să strecoare, în una din cele mai reuşite bucăţi în proză dintre cîte ne-a lăsat [25] o critică hotărîtă şi foarte realistă, a sistemului lingvistic al lui Eliade, din perioada de după 1840 : „Şi trebuie să mărturisesc că el ajunsese la o ghibăcie atît de măiastră în măsluirea cărţilor, încît ar fi meritat cu toată dreptatea o odă *escamotofilă* în soiul acelei adresate d-lui Rodolfo de d. Eliad, *marele amiratore della prestidigitazione*.

Paraoa. — (Boldind ochii) Ce cuvinte sînt aceste ?

Galbînul. — Aceste sînt cuvinte dintr-o nouă limbă românească ce se descopere acum la Bucureşti.

Paraoa. — Dar escamotofil ce bazaconie este ?

Galbînul. — *Escamotofil* e văr primar cu *braçalba*, cu *lungumbra* şi frate de cruce cu *Bróscăóetaurie* şi cu *impercaicoiiagi* a d-lui Aristia.

Paraoa. — Nu le înţeleg.

Galbînul. — Te cred ; dar ian întreabă pe croitorii lor dacă înţeleg cuvintele *teşmecherii* şi *haram*, şi să vezi că ţi-ar răspunde : *nu te capisc*, sau *nu te cuprind*" [26].

Într-un pasaj pe care îl extrag din cunoscutul *Dicţionar grotesc*, în care Alecsandri pune în gura politicianului de ieri forme caracteristice latiniştilor aberanţi, scriitorul nostru se dovedeşte nu numai un precur-

---

[23] Vasile Alecsandri, *Teatru. Comediile*. Ediţie comentată de Alexandru Iordan, Editura Scrisul Românesc, Craiova, f. a., p. 42.

[24] *Ibidem*, p. 44.

[25] Este vorba de *Istoria unui galbîn*.

[26] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 15—16. Nu intră în intenţia noastră şi studierea limbii din opera lui Alecsandri, ci numai atitudinea teoretică a scriitorului. Se înţelege că, pentru o mai uşoară prezentare a acesteia, am recurs, uneori, la exemple. Caracterele specifice limbii din opera poetului au fost prezentate în două articole succesive, de Ştefan Munteanu, *Limba literară în opera poetică a lui Vasile Alecsandri*, publicate în revista „Orizont" (octombrie 1965, p. 3—13, şi noiembrie 1965, p. 67—72).

sor al satirei necruțătoare a lui Caragiale ci și al pamfletului nimicitor al lui Arghezi. Cu toții și-au îndreptat săgețile, în perioade diferite ale culturii noastre, împotriva tendinței de artificializare a limbii, împotriva abaterii ei de la matca statornică a izvoarelor populare. Dar niciunul n-a contribuit la înlăturarea răului în măsura în care a făcut-o Alecsandri pentru că el singur a trăit în momente de răscruce istorică în care urma să se decidă victoria bunului simț asupra sistemelor pedanților. După ce cumpăna a fost înclinată, nu i-a mai venit greu lui Caragiale să dea lovitura de moarte monstrului rămas numai cu două capete din șapte cîte avusese inițial, și cu atît mai mult a fost ușurată acțiunea întreprinsă de Arghezi, în zilele noastre, cînd îngrijorarea era mai mult pentru trecut decît pentru prezent : avea o valoare retrospectivă. Dar să vedem citatul lui Alecsandri :

„Această terminare [27] s-a furișat pe nesimțite în convorbirea română și a năvălit mai cu seamă în ziaristică și în elocvența parlamentară. Ea dă graiului o intonare țiuitoare, care produce în urechi o gîdilire nesuferită ; prin urmare îi este cu neputință a găsi calea inimei.

În zadar un june țiunist ar căuta să înduioșeze pe îngerul adorării sale, zicîndu-i cu glas tremurător : Ah ! Doamnă *aparițiunea* d-voastră mă aduce într-o *emoțiune*... mă pătrunde de o *sensațiune*... mă pune într-o *confuziune*... cît nu pot să vă fac o *declarațiune* demnă de... etc., etc.

Îngerul și-ar freca urechile cu mîinile sale trandafirii și ar cădea numai de cît în spasmuri.

Camera deputaților și Senatul răsună adeseori de țiuituri și mai accentuate. De pildă : „Domnilor ! *Cestiunea* a dat loc la multe *discuțiuni* în *secțiuni*, și la mai multe *interpelațiuni* asupra *interpretațiunii constituțiunii*. *Protestațiunile* majorității au produs adîncă *senzațiune* în sînul *reprezentațiunii* naționale și ele au cauzat frecvente *întreruptiuni* în *discuțiunea propozițiunii* ministeriale... etc., etc." [28].

Dar, ca și cum aceste intervenții nu i s-ar părea suficiente, scriitorul se ridică împotriva sufixului în cauză și în teatrul său și anume în *Rusaliile*, prin gura lui Galuscus, vrednic de milă prin modul său de exprimare : „Domnule, am ascultat toate *aberăciunile* cîte le-ai debitat fraților români și fac aici *declărăciune*, că ești un perturbator. Dumneata nu urmezi *instrucciunilor* guvernului... urmezi *inspirăciunei* unor utopiști..." [29]. Și imediat mai departe, un exemplu și mai grăitor, cînd Răzvrătescu îl întreabă (pe Galuscus !) : „Ai adus banii contribuției ?", acesta răspunde : „Las'că ți-oi da eu *contribuciune*.

Ești pentru *năciune*
O *perturbăciune*,
Abominăciune,
Și *ecsecrăciune* !
Om făr de *răciune*
Plin de *aberăciune*.
Duci la perdiciune
Pe biata *năciune*" [30].

[27] E vorba de sufixul *-(t)iune*.
[28] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 532—533.
[29] Vasile Alecsandri, *Opere complete. Teatru*, II, București, 1875, p. 718.
[30] *Id.*, *ibid.*, p. 718.

Furat de „frumuseţea" limbii lui Galuscus, Răzvrătescu însuşi este influenţat de acest mod de exprimare, în răspunsul pe care i-l acordă :

„*Ciune, ciune, ciune,*
Du-te-n *năibăciune !*
Eşti o *scăpăciune*
Din *Balamuciune*"[31].

Să se observe în ce măsură limba acestor eroi ai lui Alecsandri aduce aminte de „pedanţii" din schiţele ori din teatrul lui Caragiale. În vorbirea „junelui ţiunist" se poate uşor întrevedea apariţia iminentă a lui Rică Venturiano, „studinte în drept şi publicist".

N-am urmărit aici, se înţelege, toate aspectele luptei pe care Alecsandri a dus-o împotriva ideilor latiniste. Ele au fost prezentate într-un articol special, de Petre E. Zugun, *Alecsandri şi purismul* [32].

Ca o măsură de prevedere împotriva sufixelor substantivale latineşti de origine recentă Alecsandri recurge, în mod deliberat, la derivatele formate pe baza infinitivului lung al verbelor. Iată numai o parte din exemplele extrase de mine, din volumul al III-lea al *Operelor complete (Proză)*, apărut, la Bucureşti, în 1876 : *admirare* (31, 52, 163, 183, 233, 235, 269, 305, 328, 329, 355, 360, 405) ; *adorare* (532) ; *amărîre* „amărăciune" (510) ; *aspirare* (575, 576, 584, 588, 597, 598) ; *atragere* „atracţie" (414) ; *clocotire* „clocot" (253) ; *contribuire* „contribuţie" (533) ; *conversare* „conversaţie" (394) ; *declarare* (de amor) (593, 403) ; *dedicare* „dedicaţie" (97) ; *demonstrare* (358, 403) ; *destinare* (351) ; *distingere* „distincţie" (365) ; *dizertare* „convorbire, dizertaţie" (182, 353) ; *fortificare* (293, 340, 367) ; *improvizare* (413, 427) ; *inspirare* (125, 462) ; *invitare* (298, 409) ; *împrumutare* (484) ; *înturnare* (30, 600) ; *lătrare* (de cîne ! [33] ; 366) ; *meditare* „meditaţie" (116, 242) ; *mergere* „merş" (579) ; *navigare* „navigaţie" (281) ; *nechezat* (418) ; *nechezare* „nechezăt" (417) ; *nereuşire* „nereuşită" (507) ; *obosîre* „oboseală" (89) ; *observare* „observaţie" (5, 24, 47, 105, 134, 290, 303, 332, 403, 421, 518, 540, 579) ; *persecutare* „persecuţie" (507) ; *poftire* „poftă" (229) ; *producere* „producţie" (602) ; *promitere* „promisiune" (590, 598) ; *privire* [34] „privinţă" (35, 37, 106, 133, 187, 196, 197, 203, 207, 236, 273, 280, 287, 384, 510, 585, 594, 602) ; *regretare* „regret" (364, 542, 574) ; *reprezentare* „reprezentaţie" (514) ; *satisfacere* „satisfacţie" (415) ; *sfătuire* „sfat" (76, 208) ; *sforăire* „sforăitură" (363) ; *sperare* „speranţă" (54, 59, 73, 77, 80, 83, 90, 97, 156, 183, 203, 218, 220, 221, 223, 236, 237, 252, 263, 268, 269, 319, 330, 342, 344, 358, 367, 406, 435, 534) ; *strigare* „strigăt" (282) ; *sunare* „sunet" (590) ; *suspinare* „suspin" (7) ; *şerbire* „şerbie" (579) ; *temere* „teamă" (575) ; *terminare* (532, 533) ; *zuruire* (7).

---

[31] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 718.
[32] „Iaşul literar", iulie 1965, p. 62—70.
[33] Alături de *lătrat* (371).
[34] Alături de *privinţă* (p. 377).

Am afirmat, mai sus, că Alecsandri recurge, în mod deliberat, la variantele infinitivale numai ca să nu fie nevoit să le utilizeze pe cele formate după procedee latiniste. Iată, acum, justificarea teoretică a acestei atitudini :

„Nici un poet cu talent şi cu simţul armoniei nu îndrăzneşte a se servi de *ţiune* în versuri. Pentru ce dar în proză? Să fie oare acest *ţiune* ca o manta de vreme rea? Pentru ce asemenea umiliaţiune pe capul lui? Pentru că are un ce displăcut, care produce tonuri discordante în armonia limbii ; pentru că oricît de gramatical să fie *ţiune*, românul îi preferă alte terminări [35] care îi sună mai bine la auz ; aşa mai ales se împacă el cu *admitere* decît cu *admisiune*, mai voios cu *proclamare* decît cu *proclamaţiune*, mai mulţumit cu *contribuire* decît cu *contribuţiune* etc., etc." [36].

Alecsandri n-a avut totdeauna dreptate. Alături de atitudini ca aceea menţionată imediat mai sus el condamnă o serie de forme ca *onoare, preşedinte, şedinţă*, în locul cărora propune pe *onor* [37], *president* [38], *seanţă* [39]. Într-o epocă în care neologismele invadează pur şi simplu limba noastră literară, scriitorul n-a găsit, în toate împrejurările drumul cel mai just. Meritul lui constă, totuşi, în faptul că de cele mai multe ori a propus soluţii juste şi, în acelaşi timp, a pledat pentru apropierea limbii literare de vorbirea poporului.

Alt exemplu din care rezultă că Alecsandri a dat interpretare mai puţin fericită fenomenelor de limbă este cel în legătură cu recomandarea formelor verbale de tipul *ei adun, ei joc*, în loc de *ei adună, ei joacă*, pe care scriitorul le-a susţinut pe plan teoretic [40] şi le-a folosit pe scară largă în opera sa beletristică.

Cu toată lupta necruţătoare împotriva sistemelor lingvistice, cu toată pornirea împotriva latiniştilor extremişti, Alecsandri nu se sfieşte să pledeze, el însuşi, pentru latinitatea limbii noastre, ori de cîte ori i se pare că există o intenţie, din partea cuiva, de a ne lua ceea ce-i al nostru, de a nega ceea ce nu ne poate fi contestat, ca în citatul de mai jos :

„Eu sînt român. Împăratul Traian a venit în vechime cu multă putere de a învins pe daci, locuitorii ţării acesteia. Toată averea mea

---

[35] Să se observe că, pînă şi în acest caz, scriitorul evită sufixul *-(ţ)iune* şi îl înlocuieşte cu *-are*, nu zice, adică, *terminaţiune* ci *terminare*.

[36] *Opere complete*, III, *Proză*, Bucureşti, 1876, p. 533. În ediţia de la 1875—1878 a *Poeziilor* sale am găsit şi *Cuprindere*, în loc de *Cuprins* (= Tablă de materii).

[37] *Ibidem*, p. 528—530. Cf. şi Perpessicius, *Alecsandri şi limba literară* (în lucrarea colectivă *De la Varlaam la Sadoveanu*, Bucureşti, 1958, p. 225—226, precum şi în volumul *Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, II, 1958, 1962, Bucureşti, 1964, p. 36—37).

[38] *Opere complete*, III. *Proză*, 1876, p. 544.

[39] *Ibidem*, p. 544.

[40] Cf. *Grammaire de la langue roumaine*, Paris, 1863, p. 46 (ei adun!), 51 (*ele zbor*).

este o casă, un cîmp, o fîntînă, un car, o vacă, doi boi de jug și un cal. Am o femeie bună, frumoasă și lucrătoare. Ea nu lasă furca din mîini cît e ziua de lungă, nici nu pierde din ochi fiul ce ne-a dat dumnezeu, etc., etc." [41].

Toate cuvintele din alineatul de mai sus sînt fie de origine latină, fie formate pe terenul limbii noastre, din cuvinte moștenite. Alecsandri se dovedește, aici, un vrednic urmaș al lui I. Heliade-Rădulescu [42] și un precursor al lui B. P. Hasdeu [43], Sextil Pușcariu [44], acad. Iorgu Iordan [45] etc.

Și scriitorul continuă cu următoarele considerațiuni:

„De ajuns sînt aceste cuvinte ca să dovedească, domnilor, că poporul ce grăiește astfel e de neam latinesc" [46].

Alecsandri a avut norocul, mărturisit de el însuși, de a-și vedea împlinite toate visurile tinereții. Drumul parcurs în vreme de 50 de ani de creație literară i-a dat o perspectivă puțin obișnuită. În țara noastră, în acești 50 de ani, s-au străbătut căi de secole. Bătrînețea scriitorului a fost, într-adevăr una fericită. „Regalitatea literară", de care vorbea Nicolaie Iorga [47], după expresia cunoscută a lui Eminescu, era una reală.

Limba poporului se revărsase, ca o adevărată binefacere, peste întregul teritoriu al literaturii naționale și poetul, eliberat de îngrijorarea de care se dovedise a fi stăpînit la începutul activității sale, îmbrățișa, în formularea de mai jos, nu atît un deziderat pentru viitor cît o stăpînită încredere pe care nu ți-o poate da decît siguranța datoriei împlinite:

„Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită a fi păstrat cu sfințenie de generațiile ce-l primesc. Ea este cartea de noblețe, testimoniul de naționalitate al unui neam, semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc, în marea diversitate a popoarelor din lume, lanțul tainic ce-i leagă împreună și-i face a se numi frați, altarul împrejurul căruia toți se adună cu inimi iubitoare și cu simțire de devotament unii către alții" [48].

Așa cum activitatea lui Alecsandri în domeniul limbii și literaturii poate fi caracterizată de propriile-i cuvinte scrise la adresa lui Negruzzi, tot așa, altădată, scriitorul, plecînd de la o comparație între rolul poe-

---

[41] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 198.

[42] *Opere*, II, 1943, p. 197, 204.

[43] *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, București, 1886, p. LI—LIV.

[44] *Limba română*, I, București, 1940, p. 190—195.

[45] *Observații cu privire la limba lui Eminescu* (în „Viața românească" aprilie—mai, 1964, p. 190—197).

[46] *Opere complete*, III, *Proză*, 1876, p. 198.

[47] În *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, p. 131—169, există un întreg capitol intitulat *Regalitatea literară a lui Vasile Alecsandri*.

[48] Cf. „Convorbiri literare", 1876, p. 137 (Din albumul unui bibliofil!) Cf. mai înainte, spusele lui Cipariu, din Discursul inaugural la înființarea „Asociațiunii transilvane".

tului, în genere, şi cel al fluierului popular nu face decît să ne pună la dispoziţie un fragment din autobiografia sa literar-culturală :

În poiana verde am găsit un fluier
Şi i-am zis în treacăt : O ! fluier pierdut,
Ai avut odată mult maiestru şuier,
Care uimea lumea şi-acum eşti tăcut.

Astfel şi poetul viu în tinereţă
Gingaş, cu iubire, dulce a cîntat
Dar i-a plecat fruntea trista bătrîneţă
Şi i s-a stins glasul s-a rămas uitat".

Fluierul răspunse : „Frate, frăţioare,
A sosit amurgul, jalea ne-a cuprins.
Dar a noastră soartă e mulţămitoare
Am cîntat o doină şi e de ajuns"[49].

Întocmai ca în această poezie, anii s-au aşternut, grei, peste activitatea multilaterală a lui Alecsandri. Ei n-au putut opri, însă, şi nici nu vor fi în stare să oprească ecourile de trezire a conştiinţei naţionale răspîndite în *Doinele* şi *Lăcrămioarele* sale, în *Pasteluri*, în *Legende* ori în *Ostaşii noştri*, ca şi în teatrul pe care l-a clădit singur, aproape în întregime, ori în proza care continuă să ne placă şi să ne încînte.

Cine nu citeşte, oare, şi azi, cu emoţie, cuvintele rostite de Iorgu de la Sadagura, într-un dialog cu Kiulafoglu, acum 123 de ani :

„*Kiulafoglu.* — Ha, ha, ha... la teatro moldovenesco !... Nu ţi-e mila se dai părale de zeaba, ca se vezi niste baeţi care nu stiu nici se vorbesca macar... şi se asculţi niste piese ca vai de ele ?

„*Iorgu.* — Dac-ar giudeca toţi ca dumneata, domnule, apoi teatrul naţional nu s-ar putea întemeia niciodată în ţară ; dar, slavă domnului ! sînt persoane care ştiu să preţuiască greutăţile unei scene începătoare ca a noastră ; care nu se ruşinează de a merge să vadă piese naţionale, şi care, în sfîrşit, iertînd greşelile actorilor, îi încurageză şi le dă agiutorul cuviincios... Acele persoane sînt vrednice de toată lauda şi teatrul naţional le va fi întotdeauna recunoscător" [50].

Şi de data aceasta, Alecsandri se întîlneşte cu C. Negruzzi care, în aceeaşi scrisoare către Gheorghe Asachi afirma :

„Îmi rămâne a vorbi de teatrul naţional, început iarăşi subt a d-tale priveghere, şi prin care ne-ai arătat că limba noastră nu e mai puţin primitoare de armonie decît italiana. Sărmanul teatru ! El semăna cu pruncul mic, frumuşel nevinovat şi — bolnav de strîns (iartă-mi, mă rog, această comparaţie băbească) ; şi unde avea trebuinţă de o bună căutare, de-abia ivindu-să şi-au stîrnit în cap o droaie de duşmani straşnici şi puternici : jumătate de lojile rangul I, parte din benoaruri [51]

[49] *Fluierul* (în vol. Vasile Alecsandri, *Mărgăritărele*, Biblioteca şcolarului, 1962, p. 281).

[50] *Opere complete. Teatru.* Volumul III, Bucureşti, 1903, p. 944.

[51] „Lojă de jos într-un teatru, în rînd cu parterul (< fr. *baignoire*).

ba încă dușmănia asupra lui începu a molepsi și lojile de sus, și amerința de a se sui pînă la paradis" [52].

Două pagini mai departe, C. Negruzzi pune idei asemănătoare în gura unui „tînăr poet român" :

„Până acum nu sînt nebună ca să hotărăsc să merg
La un loc unde bacalii și cizmarii toți alerg.
Fi donc [53] cu astă idee poate vrei ca să glumești,
La Paris se dau vreodată vodevile românești?
Caliope, Andronescu se pot socoti actori,
Vrednici ca să mulțămească niște *nobili* privitori?
Ș-apoi ce să vezi acolo? Să asculți pe un actor,
Care face românește declarații de amor!
Quelle horreur! [54] au ei idee ce va să zică bonton?
N-ai auzit, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion!" [55].

Autor deosebit de fecund în aproape toate genurile literare, Alecsandri ne-a lăsat o operă în care a știut să facă să se reverse apa vie a poeziei populare sub impresia căreia literatura noastră națională continuă să întinerească pe măsură ce trec anii și ne maturizăm.

Iată de ce recunoaștem în el pe unul dintre cei mai strălucițI deschizători de drumuri în literatură, în teatru, în formarea limbii române literare și iată pentru ce amintirea lui va rămîne sfîntă încă multă, foarte multă vreme, în inimile și cugetele tuturor locuitorilor acestui pămînt.

VASILE ALECSANDRI ET LE ROUMAIN LITTÉRAIRE

RÉSUMÉ

L'auteur étudie, d'une manière detaillée, les idées du grand poète en ce qui concerne notre langue. Il souligne non seulement la sympathie d'Alecsandri pour l'aspect populaire de la langue nationale, aspect qui est déterminant dans sa création littéraire, mais aussi sa ferme attitude contre les tendances extrémistes.

De même il met en relief le fait que l'oeuvre d'Alecsandri reflète la langue de toutes les provinces historiques roumaines et que, maintes fois, l'écrivain use certains particularités linguistiques, dans le but de critiquer des habitudes contemporaines non conformes à l'esprit de la langue roumaine.

[52] Costache Negruzzi, *Păcatele tinereților*, București, 1959, p. 261.
[53] Ei, asta-i!
[54] Ce grozăvie!
[55] C. Negruzzi, *vol. citat*, p. 263.